

Matematická analýza II

Stručné výpisky

Viktor Soukup, Lukáš Salak

Obsah

1	Metrické prostory	3
1.1	Definice metrického prostoru	3
1.2	Euklidovský prostor $\mathbb{E}_n$	3
1.3	Diskrétní prostor	3
1.4	Podprostor	3
1.5	Spojité zobrazení	3
1.6	Triviality	3
1.6.1	Identické zobrazení	3
1.6.2	Vložení podprostoru	3
1.6.3	Složení spojitých zobrazení je spojitě	3
1.7	Věta o konvergenci	4
1.8	Okolí	4
1.9	Otevřená a uzavřená množina	4
1.10	Uzávěr	4
1.11	Vlastnosti zobrazení mezi metrickými prostory	4
1.12	Silně ekvivalentní metriky	4
1.13	Vzory a obrazy	4
1.13.1	Obraz	4
1.13.2	Vzor	5
1.14	Reálná funkce o n proměnných	5
1.15	Součiny	5
1.16	Věta o spojitých zobrazeních	5
2	Parciální derivace	6
2.1	Definice a značení	6
2.2	Totální diferenciál	6
2.2.1	Definice	7
2.2.2	Tvrzení o spojitosti funkce a totálním diferenciálu	7
2.2.3	Věta o totálním diferenciálu	7
2.3	Pravidla pro počítání parciálních derivací	8
2.3.1	Věta pro derivaci složených funkcí o více proměnných	8
2.3.2	Důsledek (Řetězové Pravidlo)	8
2.4	Aritmetická pravidla z řetězového násobení	9
2.4.1	Násobení	9
2.4.2	Dělení	9
2.5	Lagrangeova věta ve více proměnných	9
2.6	Tvrzení o záměnnosti pořadí při parciálních derivacích	10
2.6.1	Důsledek tvrzení o záměnnosti	10
2.7	Věta o konvergentní podposloupnosti	11
3	Kompaktní prostory	11
3.1	Definice kompaktního prostoru	11
3.2	Tvrzení o podprostoru kompaktního prostoru	11
3.3	Tvrzení o uzavřenosti podprostoru	11
3.4	Tvrzení o omezenosti kompaktního prostoru	12
3.5	Věta o součinu kompaktních prostorů	12
3.6	Věta : podprostor euklidovského prostoru je kompaktní právě když je omezený a uzavřený	13
3.7	Tvrzení: obraz spojitěho zobrazení je kompaktní	13
3.8	Tvrzení: každá spojitá funkce na kompaktním prostoru nabývá maxima i minima	13
3.9	Věta o vzájemně jednoznačném spojitěm zobrazení	13
3.10	Definice cauchyovské posloupnosti $(x_n)_n$	13
3.11	Tvrzení o konvergenci cauchyovské posloupnosti	13
3.12	Definice úplného metrického prostoru	14
3.13	Tvrzení: Podprostor úplného prostoru je úplný právě když je uzavřený	14
3.14	Tvrzení: Každý kompaktní prostor je úplný	14
3.15	Lemma o cauchyovské posloupnosti	14

3.16	Věta: Součin úplných prostorů je úplný	14
3.16.1	Důsledek	14
4	Implicitní funkce	14
4.1	Ilustrační příklady	14
4.1.1	Obecný příklad	14
4.1.2	Příklad pro $F(x, y) = x^2 + y^2 - 1$	15
4.2	Věta o implicitní funkci	15
4.3	Věta o implicitních funkcích	15
4.4	Definice Jacobiho determinantu	15
5	Extrémy	16
5.1	Věta o hledání extrémů funkcí	16
5.2	Definice Regulárního zobrazení	17
5.3	Tvrzení o obrazu regulární funkce	17
5.4	Tvrzení o inverzi regulárního zobrazení	17
5.4.1	Důsledek tvrzení o inverzi regulárního zobrazení	17
6	Objemy a obsahy	18
6.1	Vlastnosti	18
7	Stejněměrná spojitost	18
7.1	Definice stejnoměrné spojitosti	18
7.2	Věta o stejnoměrné spojitosti	18
8	Opakování	18
8.1	Riemannův integrál v jedné proměnné	18
8.1.1	Riemannův integrál	19
8.1.2	Tvrzení o existenci Riemannova integrálu	19
8.1.3	Věta: Existence Riemannova integrálu pro spojitě funkce v $\mathbb{R}$	20
8.1.4	Integrační věta o střední hodnotě	20
8.1.5	Základní věta analýzy	20
8.1.6	Důsledky základní věty analýzy	20
9	Riemannův integrál ve více proměnných	21
9.1	Pomocné definice	21
9.2	Tvrzení o existenci Riemannova integrálu	23
9.3	Věta: Každá spojitá funkce na n -rozměrném kompaktním intervalu má Riemannův integrál	23
9.4	Fubiniova věta	23
9.5	Lebesgueův integrál	24
9.6	Tietzeova věta	25

1 Metrické prostory

1.1 Definice metrického prostoru

Metrický prostor : $(X, d), d : X \times X \rightarrow \mathbb{R}$, kde platí:

- $d(x, y) \geq 0, d(x, y) \iff x = y$
- $d(x, y) = d(y, x)$
- $d(x, z) \leq d(x, y) + d(y, z)$ (trojúhelníková nerovnost)

Příklady:

$$(\mathbb{R}, |x - y|),$$

$$(\mathbb{C}, |x - y|)$$

Pozor: trojúhelníková nerovnost v $(\mathbb{C}, |x - y|)$ není tak triviální jako v $\mathbb{R}$.

1.2 Euklidovský prostor $\mathbb{E}_n$

Definujeme jako $(\mathbb{R}^n, d)$, kde d :

$$d((x_1, \dots, x_n), (y_1, \dots, y_n)) = \sqrt{\sum_i (x_i - y_i)^2}$$

Pro nás zvláště důležitý, známy v podobě vektorového prostoru $\mathbf{V}_n$ se skalárním součinem $\mathbf{u} \cdot \mathbf{v}$ a normou $\|\mathbf{u}\| = \sqrt{\mathbf{u} \cdot \mathbf{u}}$ a vzdáleností $\|\mathbf{u} - \mathbf{v}\|$

1.3 Diskrétní prostor

Definujeme jako (X, d) , kde $d(x, y) = 1$ pro $x \neq y$

1.4 Podprostor

Buď (X, d) metrický prostor. Pak (Y, d') je podprostor, kde $Y \subseteq X$ a $d'(x, y) = d(x, y)$.

1.5 Spojité zobrazení

$f : (X, d) \rightarrow (Y, d')$ je spojitě zobrazení, pokud

$$\forall x \in X, \forall \epsilon > 0 \exists \delta > 0 : d(x, y) < \delta \Rightarrow d'(f(x), f(y)) < \epsilon$$

1.6 Triviality

1.6.1 Identické zobrazení

$$(X, d) \rightarrow (X, d)$$

1.6.2 Vložení podprostoru

$$j = (x \mapsto x) : (Y, d') \rightarrow (X, d)$$

1.6.3 Složení spojitých zobrazení je spojitě

Pokud jsou $f : (X, d) \rightarrow (Y, d')$ a $g : (Y, d') \rightarrow (Z, d'')$ spojitě, pak i

$$g \circ f : (X, d) \rightarrow (Z, d'')$$

je spojitě.

1.7 Věta o konvergenci

Zobrazení $f : (X_1, d_1) \rightarrow (X_2, d_2)$ je spojitě právě když pro každou konvergentní $(x_n)_n$ v (X_1, d_1) posloupnost $(f(x_n))_n$ konverguje v (X_2, d_2) a platí $\lim_n f(x_n) = f(\lim_n x_n)$.

Důkaz: Buď f spojitá a nechť $\lim_n x_n = x$. Pro $\epsilon > 0$ zvolme ze spojitosti $\delta > 0$ tak aby $d_2(f(y), f(x)) < \epsilon$ pro $d_1(x, y) < \delta$. Podle definice konvergence posloupnosti existuje n_0 takové, že pro $n \geq n_0$ je $d_1(x_n, x) < \delta$. Tedy je-li $n \leq n_0$ máme $d_2(f(x_n), f(x)) < \epsilon$ a potom $\lim_n f(x_n) = f(\lim_n x_n)$.

1.8 Okolí

$$\Omega(x, \epsilon) = \{y | d(x, y) < \epsilon\}$$

Užití: "U je okolí x " $\equiv \exists \epsilon > 0, \Omega(x, \epsilon) \subseteq U$

1.9 Otevřená a uzavřená množina

$U \subseteq (X, d)$ je **otevřená**, pokud je okolím *každého* svého bodu.

$V \subseteq (X, d)$ je **uzavřená**, pokud $\forall (x_n)_n \subseteq A$ je konvergentní v X je $\lim_n x_n$ v A .

1.10 Uzávěr

Uzávěr A je $\bar{A} = \{x | d(x, A) = 0\}$

1.11 Vlastnosti zobrazení mezi metrickými prostory

Buďte (X_1, d_1) a (X_2, d_2) metrické prostory a buď zobrazení $f : X_1 \rightarrow X_2$. Následující jsou potom ekvivalentní:

1. f je spojitě.
2. $\forall x \in X_1$ a $\forall$ okolí V bodu $f(x)$ existuje okolí U bodu x takové, že $f[U] \subseteq V$.
3. $\forall$ otevřenou U v X_2 je vzor $f^{-1}[U]$ otevřený v X_1 .
4. $\forall$ uzavřenou A v X_2 je vzor $f^{-1}[A]$ uzavřený v X_1 .
5. $\forall A \subseteq X_1$ je $f[\bar{A}] \subseteq \bar{f[A]}$

1.12 Silně ekvivalentní metriky

Buďte d_1, d_2 metriky. d_1 a d_2 na téže jsou silně ekvivalentní, pokud

$$\exists \alpha, \beta > 0 : \alpha d_1(x, y) \leq d_2(x, y) \leq \beta d_1(x, y)$$

1.13 Vzory a obrazy

$$f : X \rightarrow Y, A \subseteq X, B \subseteq Y$$

1.13.1 Obraz

Obraz podmnožiny $A \subseteq X$ v Y :

$$f[A] = \{f(x) | x \in A\}$$

1.13.2 Vzor

Vzor podmnožiny $B \subseteq Y$ v X :

$$f^{-1}[B] = \{x | f(x) \in B\}$$

$$X \begin{matrix} \xrightarrow{f[-]} \\ \xleftarrow{f^{-1}[-]} \end{matrix} Y$$

Platí:

$$f[A] \subseteq B \equiv A \subseteq f^{-1}[B],$$

$$f[f^{-1}[B]] \subseteq B \dots f^{-1}[f[A]] \supseteq A$$

Pozor: f^{-1} má dvě významy:

- inverze $f^{-1} : Y \rightarrow X$, nemusí existovat
- část v symbolu $f^{-1}[-]$, má smysl vždy

1.14 Reálná funkce o n proměnných

$$f : D \rightarrow \mathbb{R}, D \subseteq \mathbb{E}_n$$

Podobně jako ve funkcích jedné proměnné se nemůžeme omezit na případy, kdy definiční obor je celý prostor $\mathbb{E}_n$. V Případě funkcí jedné proměnné byly definiční obory obvykle intervaly nebo jednoduchá sjednocení intervalů. Tady budou definiční obory D složitější, často (ale ne vždy) otevřené množiny v $\mathbb{E}_n$.

O D se často mluví jako o oblasti na níž je funkce definovaná. To není termín (ve specifických kontextech slovo "oblast" termín je, tady ne).

1.15 Součiny

Pro $(X_i, d_i), i = 1, \dots, n$ definujeme na kartézském součinu $\prod_{i=1}^n X_i$ metriku

$$d((x_1, \dots, x_n), (y_1, \dots, y_n)) = \max_i d_i(x_i, y_i)$$

Získaný

$$\left(\prod_{i=1}^n X_i, d_i \right) = \prod_{i=1}^n (X_i, d_i)$$

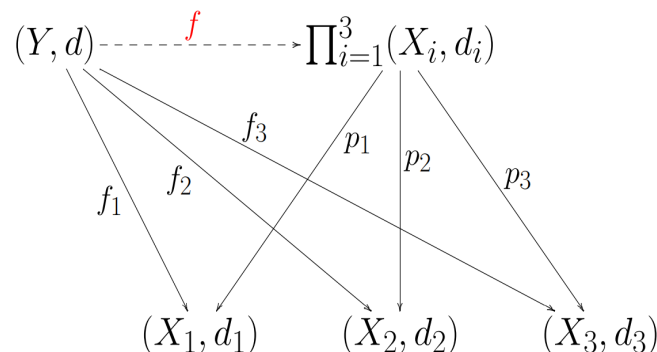
se nazývá součin prostorů (X_i, d_i) . Píše se též

$$(X_1, d_1) \times \dots \times (X_n, d_n).$$

1.16 Věta o spojitých zobrazeních

1. Projekce $p_j = ((x_i)_i \mapsto x_j) : \prod_{i=1}^n (X_i, d_i) \rightarrow (X_j, d_j)$ jsou spojitá zobrazení.
2. Buďte $f_j : (Y, d') \rightarrow (X_j, d_j)$ libovolná spojitá zobrazení. Potom jednoznačně určené zobrazení $f : (Y, d') \rightarrow \prod_{i=1}^n (X_i, d_i)$ splňující $p_j \circ f = f_j$, totiž zobrazení definované předpisem $f(y) = (f_1(y), \dots, f_n(y))$, je spojitě.

Jak to vypadá:

Existuje přesně jedno f takové, že

$$p_i \circ f = f_i$$

a je spojitě.

2 Parciální derivace

2.1 Definice a značení

Pro $f(x_1, \dots, x_n)$ vezmeme

$$\begin{aligned}\phi_k(t) &= f(x_1, \dots, x_{k-1}, t, x_{k+1}, \dots, x_n) \\ &\dots t = x_k \dots\end{aligned}$$

Parciální derivace funkce f podle x_k (v bodě $(x_1, \dots, x_n)$) je (obvyklá) derivace funkce ϕ_k ,

$$\lim_{h \rightarrow 0} \frac{f(x_1, \dots, x_{k-1}, x_k + h, x_{k+1}, \dots, x_n) - f(x_1, \dots, x_k, \dots, x_n)}{h}.$$

Označení

$$\frac{\partial f(x_1, \dots, x_n)}{\partial x_k} \text{ nebo } \frac{\partial f}{\partial x_k}(x_1, \dots, x_n),$$

Pro $f(x, y)$ píšeme

$$\frac{\partial f(x, y)}{\partial x} \text{ a } \frac{\partial f(x, y)}{\partial y}, \text{ atd.}$$

Když $\frac{\partial f(x_1, \dots, x_n)}{\partial x_k}$ existuje pro všechna $(x_1, \dots, x_n)$ v nějaké oblasti D máme funkci

$$\frac{\partial f}{\partial x_k} : D \rightarrow \mathbb{R}.$$

Když budeme mluvit o parciální derivaci bude vždy zřejmé máme-li na mysli funkci, nebo jen číslo (hodnotu té limity nahoře).

2.2 Totální diferenciál

Nespojitá funkce f může mít po souřadnicích má obě parciální derivace v každém bodě, to však ale neimplikuje spojitost.

existence parciálních derivací neimplikuje spojitost!

Budeme potřebovat něco silnějšího. Připomeňte si tvrzení ekvivalentní se standardní derivací: Existuje μ konvergující k 0 při $h \rightarrow 0$ a A takové, že

$$f(x+h) - f(x) = Ah + |h| \cdot \mu(h)$$

Geometrický pohled: $f(x+h) - f(x) = Ah$ vyjadřuje tečnu ke grafu funkce v bodě $(x, f(x))$. $|h| \cdot \mu(h)$ je jakási malá chyba.

Mysleme podobně o funkci $f(x, y)$ a uvažujme plochu

$$S = \{(t, u, f(t, u)) : (t, u) \in D\}.$$

Dvě parciální derivace vyjadřují směry dvou tečných přímk k S v bodě $(x, y, f(x, y))$, ale ne tečnou rovinu, která teprve bude uspokojivé rozšíření faktu nahoře.

Pro $\mathbf{x} \in \mathbb{E}_n$ definujeme

$$\|\mathbf{x}\| = \max_i |x_i|$$

To bude místo absolutní hodnoty, místo h bude n -tice blízka nule.

2.2.1 Definice

Funkce f má *totální diferenciál* v bodě $\mathbf{x}$ existuje-li funkce μ spojitá v okolí U bodu $\mathbf{o}$ taková, že $\mu(\mathbf{o}) = 0$ a čísla $A_1, \dots, A_n$ pro která

$$f(\mathbf{a} + \mathbf{h}) - f(\mathbf{a}) = \sum_{k=1}^n A_k h_k + \|\mathbf{h}\| \mu(\mathbf{h}).$$

2.2.2 Tvrzení o spojitosti funkce a totálním diferenciálu

Nechť má funkce f totální diferenciál v bodě $\mathbf{a}$. Potom platí, že

1. f je spojitá v $\mathbf{a}$,
2. f má všechny parciální derivace v $\mathbf{a}$, a to s hodnotami

$$\frac{\partial f(\mathbf{a})}{\partial x_k} = A_k.$$

Důkaz:

1. Máme

$$|f(\mathbf{x} - \mathbf{y})| \leq |\mathbf{A}(\mathbf{x} - \mathbf{y})| + |\mu(\mathbf{x} - \mathbf{y})| \cdot \|\mathbf{x} - \mathbf{y}\|$$

a limita na pravé straně pro $\mathbf{y} \rightarrow \mathbf{x}$ je 0.

2. Máme

$$\frac{1}{h}(f(\dots x_{k-1}, x_k + h, x_{k+1}, \dots) - f(x_1, \dots)) = A_k + \mu(\dots, 0, h, 0, \dots) \frac{\|(0, \dots, h, \dots, 0)\|}{h},$$

a limita na pravé straně je zřejmě A_k .

Ted' již spojitost dostaneme. Vidíme, že v případě funkcí jedné proměnné není rozdíl mezi existencí derivace v bodě $\mathbf{a}$ a vlastností mít totální diferenciál v tomto bodě. V případě více proměnných je však tento rozdíl zcela zásadní. Může být trochu překvapující, že zatímco existence parciálních derivací mnoho neznamena, existence spojitých parciálních derivací je něco úplně jiného.

2.2.3 Věta o totálním diferenciálu

Buď

$$\mathbf{h}^{(0)} = \mathbf{h}, \mathbf{h}^{(1)} = (0, h_2, \dots, h_n), \mathbf{h}^{(2)} = (0, 0, h_3, \dots, h_n) \text{ atp.}$$

(takže $\mathbf{h}^{(n)} = \mathbf{0}$). Potom máme

$$f(\mathbf{a} + \mathbf{h}) - f(\mathbf{a}) = \sum_{k=1}^n (f(\mathbf{a} + \mathbf{h}^{(k-1)}) - f(\mathbf{a} + \mathbf{h}^{(k)})) = M.$$

Podle Lagrangeovy věty existují $0 \leq \Theta_k \leq 1$ takové, že

$$f(\mathbf{a} + \mathbf{h}^{(k-1)}) - f(\mathbf{a} + \mathbf{h}^{(k)}) = \frac{\partial f(a_1, \dots, a_{k-1}, a_k + \Theta_k h_k, a_{k+1}, \dots, a_n)}{\partial x_k} h_k$$

a můžeme pokračovat

$$\begin{aligned} M &= \sum \frac{\partial f(a_1, \dots, a_k + \Theta_k h_k, \dots, a_n)}{\partial x_k} h_k = \\ &= \sum \frac{\partial f(\mathbf{a})}{\partial x_k} + \sum \left(\frac{\partial f(a_1, \dots, a_k + \Theta_k h_k, \dots, a_n)}{\partial x_k} - \frac{\partial f(\mathbf{a})}{\partial x_k} \right) h_k = \\ &= \sum \frac{\partial f(\mathbf{a})}{\partial x_k} h_k + \|\mathbf{h}\| \sum \left(\frac{\partial f(a_1, \dots, a_k + \Theta_k h_k, \dots, a_n)}{\partial x_k} - \frac{\partial f(\mathbf{a})}{\partial x_k} \right) \frac{h_k}{\|\mathbf{h}\|}. \end{aligned}$$

Položíme

$$\mu(\mathbf{h}) = \sum \left(\frac{\partial f(a_1, \dots, a_k + \Theta_k h_k, \dots, a_n)}{\partial x_k} - \frac{\partial f(\mathbf{a})}{\partial x_k} \right) \frac{h_k}{\|\mathbf{h}\|}.$$

Jelikož $\left| \frac{h_k}{\|\mathbf{h}\|} \right| \leq 1$ a jelikož jsou funkce $\frac{\partial f}{\partial x_k}$ spojité, $\lim_{\mathbf{h} \rightarrow \mathbf{0}} \mu(\mathbf{h}) = 0$.

Můžeme tedy schematicky psát
spojité PD $\implies$ TD $\implies$ PD

2.3 Pravidla pro počítání parciálních derivací

Aritmetická pravidla jsou stejná jako pro obyčejné derivace (tady totiž obyčejnými derivacemi jsou). Trochu jinak tomu je u pravidla pro skládání. Pro derivace jedné proměnné se dokazuje z formule

$$f(a+h) - f(a) = Ah + |h|\mu(h)$$

tedy z diferenciálu (který je pro ně totéž jako existence derivace). Pravidlo pro skládání v Pravidlo pro skládání v nejjednodušší podobě následuje.

2.3.1 Věta pro derivaci složených funkcí o více proměnných

Nechť má $f(\mathbf{x})$ totální diferenciál v bodu $\mathbf{a}$. Nechť mají $g_k(t)$ derivace v bodě b a nechť je $g_k(b) = a_k$ pro $k = 1, \dots, n$. Položme

$$F(t) = f(\mathbf{g}(t)) = f(g_1(t), \dots, g_n(t)).$$

Potom má F derivaci v b , totiž

$$F'(b) = \sum_{k=1}^n \frac{\partial f(\mathbf{a})}{\partial x_k} \cdot g'_k(b).$$

Důkaz:

$$\begin{aligned} \frac{1}{h}(F(b+h) - F(b)) &= \frac{1}{h}(f(\mathbf{g}(b+h)) - f(\mathbf{g}(b))) = \\ &= \frac{1}{h}(f(\mathbf{g}(b) + (\mathbf{g}(b+h) - \mathbf{g}(b))) - f(\mathbf{g}(b))) = \\ &= \sum_{k=1}^n A_k \frac{g_k(b+h) - g_k(b)}{h} + \mu(\mathbf{g}(b+h) - \mathbf{g}(b)) \max_k \frac{|g_k(b+h) - g_k(b)|}{h}. \end{aligned}$$

Máme-li $\lim_{h \rightarrow 0} \mu(\mathbf{g}(b+h) - \mathbf{g}(b)) = 0$ jelikož jsou funkce g_k spojité v b . Jelikož funkce g_k mají derivace, jsou $\max_k \frac{|g_k(b+h) - g_k(b)|}{h}$ omezené v dostatečně malém okolí nuly. Limita poslední sčítance je tedy nula a máme

$$\begin{aligned} \lim_{h \rightarrow 0} \frac{1}{h}(F(b+h) - F(b)) &= \lim_{h \rightarrow 0} \sum_{k=1}^n A_k \frac{g_k(b+h) - g_k(b)}{h} = \\ &= \sum_{k=1}^n A_k \lim_{h \rightarrow 0} \frac{g_k(b+h) - g_k(b)}{h} = \sum_{k=1}^n \frac{\partial f(\mathbf{a})}{\partial x_k} g'_k(b) \end{aligned}$$

Co se děje geometricky: Tečná nadrovina vyjádřená diferenciálem vnější funkce f nemá žádný důvod preferovat hlavní osy v nichž se dějí derivace vnitřních funkcí. Proto by tady jen parciální derivace nestačily.

2.3.2 Důsledek (Řetízkové Pravidlo)

Nechť má $f(\mathbf{x})$ totální diferenciál v bodě $\mathbf{a}$. Nechť mají funkce $g_k(t_1, \dots, t_r)$ parciální derivace v $\mathbf{b} = (b_1, \dots, b_r)$ a nechť je $g_k(\mathbf{b}) = a_k$ pro $k = 1, \dots, n$. Potom má funkce

$$(f \circ \mathbf{g})(t_1, \dots, t_r) = f(\mathbf{g}(t)) = f(g_1(t), \dots, g_n(t))$$

všechny parciální derivace v $\mathbf{b}$, a platí

$$\frac{\partial(f \circ \mathbf{g})(\mathbf{b})}{\partial t_j} = \sum_{k=1}^n \frac{\partial f(\mathbf{a})}{\partial x_k} \cdot \frac{\partial g_k(\mathbf{b})}{\partial t_j}.$$

Skládali jsme

$$\mathbb{E}_k \xrightarrow{\mathbf{g}} \mathbb{E}_n \xrightarrow{f} \mathbb{R}$$

Skládejme místo f m -tici funkcí $\mathbf{f} = (f_1, \dots, f_m)$, tedy $\mathbf{f} : \mathbb{E}_n \rightarrow \mathbb{E}_M$

$$\mathbb{E}_k \xrightarrow{\mathbf{g}} \mathbb{E}_n \xrightarrow{f} \mathbb{E}_m$$

Pravidlo z předchozí věty dá tedy

$$\frac{\partial(f_i \circ \mathbf{g})(\mathbf{b})}{\partial t_j} = \sum_{k=1}^n \frac{\partial f_i(\mathbf{a})}{\partial x_k} \cdot \frac{\partial g_k(\mathbf{b})}{\partial t_j}.$$

Zavedeme-li matice $D\mathbf{f} = \left(\frac{\partial f_i(\mathbf{a})}{\partial x_k} \right)_{ik}$ je $D(\mathbf{f} \circ \mathbf{g}) = D\mathbf{f} \cdot D\mathbf{g}$ (napravo násobení matic), a tak to má být. $D\mathbf{h}$ je matice lineární aproximace funkce $\mathbf{h}$: *lineární aproximace se skládají spolu s aproximovanými funkcemi.*

2.4 Aritmetická pravidla z řetězového násobení

2.4.1 Násobení

$$f(u, v) = u \cdot v$$

Potom $\frac{\partial f}{\partial u} = v$ a $\frac{\partial f}{\partial v} = u$ a pro $u = \psi(x)$ a $v = \phi(x)$ platí:

$$(\phi(x), \psi(y))' = \frac{\partial f}{\partial u} \phi'(x) + \frac{\partial f}{\partial v} \psi'(x) = \phi(x)\psi'(x) + \phi'(x)\psi(x)$$

2.4.2 Dělení

$$f(u, v) = \frac{u}{v}$$

Potom $\frac{\partial f}{\partial u} = \frac{1}{v}$ a $\frac{\partial f}{\partial v} = -\frac{u}{v^2}$ a pro $u = \psi(x)$ a $v = \phi(x)$ platí:

$$\left(\frac{\phi(x)}{\psi(x)} \right)' = \frac{\partial f}{\partial u} \phi'(x) - \frac{\partial f}{\partial v} \psi'(x) = \psi'(x) = \frac{1}{\psi(x)} \phi'(x) + \frac{1}{\psi(x)^2} \psi'(x) = \frac{\psi(x)\phi'(x) - \phi(x)\psi'(x)}{\psi(x)^2}$$

2.5 Lagrangeova věta ve více proměnných

Nechť má f spojitě parciální derivace v konvexní otevřené množině $U \subseteq \mathbb{E}_n$. Potom pro libovolné dva body $x, y \in U$ $\exists 0 \leq \theta \leq 1$ takové, že:

$$f(\mathbf{y}) - f(\mathbf{x}) = \sum_{j=1}^n \frac{\partial f(\mathbf{x} + \theta(\mathbf{y} - \mathbf{x}))}{\partial x_j} (y_j - x_j)$$

Důkaz: Mějme $\mathbf{g}$, pro které platí $g_j(t) = x_j + t(y_j - x_j)$. Potom máme $F(t) = f \circ \mathbf{g} = (x + t(y - x))$ a

$$F'(t) = \sum_{j=1}^n \frac{\partial f(\mathbf{g}(t))}{\partial x_j} g'_j(t) = \sum_{j=1}^n \frac{\partial f(\mathbf{g}(t))}{\partial x_j} (y_j - x_j)$$

Podle Lagrangeovy věty:

$$f(\mathbf{y}) - f(\mathbf{x}) = F(1) - F(0) = F'(\theta)$$

Poznámka: Často se užívá v tomto tvaru:

$$f(\mathbf{x} + \mathbf{h}) - f(\mathbf{x}) = \sum_{j=1}^n \frac{\partial f(\mathbf{x} + \theta \mathbf{h})}{\partial x_j} h_j$$

(Porovnej s formulí pro totální diferenciál)

2.6 Tvrzení o záměnnosti pořadí při parciálních derivacích

Mějme funkci $f(x, y)$ takovou, že existují parciální derivace $\frac{\partial^2 f}{\partial x \partial y}$ a $\frac{\partial^2 f}{\partial y \partial x}$, které jsou spojité v nějakém okolí bodu (x, y) . Potom:

$$\frac{\partial^2 f(x, y)}{\partial x \partial y} = \frac{\partial^2 f(x, y)}{\partial y \partial x}$$

Důkaz: Pokusíme se spočítat obě derivace v jednom kroku, tedy počítáme limitu $\lim_{h \rightarrow 0} F(h)$ funkce

$$F(h) = \frac{f(x+h, y+h) - f(x, y+h) - f(x+h, y) + f(x, y)}{h^2}$$

Položíme li

$$\begin{aligned}\varphi_h(y) &= f(x+h, y) - f(x, y) \text{ a} \\ \psi_h(x) &= f(x, y+h) - f(x, y),\end{aligned}$$

dostaneme pro $F(h)$ dva výrazy:

$$\begin{aligned}F(h) &= \frac{1}{h^2}(\varphi_h(y+h) - \varphi_h(y)) \\ F(h) &= \frac{1}{h^2}(\psi_h(x+h) - \psi_h(x)).\end{aligned}$$

První: Funkce φ_h má derivaci (podle y , jinou proměnnou nemá)

$$\varphi'_h(y) = \frac{\partial f(x+h, y)}{\partial y} - \frac{\partial f(x, y)}{\partial y}$$

a tedy podle Lagrangeovy formule

$$\begin{aligned}F(h) &= \frac{1}{h^2}(\varphi_h(y+h) - \varphi_h(y)) = \frac{1}{h} \varphi'_h(y + \theta_1 h) \\ &= \frac{\partial f(x+h, y + \theta_1 h)}{\partial y} - \frac{\partial f(x, y + \theta_1 h)}{\partial y}.\end{aligned}$$

Potom znovu, podle L. formule,

$$F(h) = \frac{\partial}{\partial x} \left(\frac{\partial f(x + \theta_2 h, y + \theta_1 h)}{\partial y} \right)$$

pro nějaká θ_1, θ_2 mezi 0 a 1.

Druhá, $\frac{1}{h^2}(\varphi_h(x+h) - \varphi_h(x))$ dá podobně

$$F(h) = \frac{\partial}{\partial y} \left(\frac{\partial f(x + \theta_4 h, y + \theta_2 h)}{\partial x} \right)$$

Obě $\frac{\partial}{\partial y}(\frac{\partial f}{\partial x})$ a $\frac{\partial}{\partial x}(\frac{\partial f}{\partial y})$ jsou spojité (x, y) , a $\lim_{h \rightarrow 0} F(h)$ můžeme počítat z kteréhokoli výrazu (první nebo druhá):

$$\lim_{h \rightarrow 0} F(h) = \frac{\partial^2 f(x, y)}{\partial x \partial y} = \frac{\partial^2 f(x, y)}{\partial y \partial x}.$$

2.6.1 Důsledek tvrzení o záměnnosti

Nechť má funkce f v proměnných spojité parciální derivace do řádu k . Potom hodnoty těchto derivací záleží pouze na tom, kolikrát bylo derivováno v každé z proměnných $x_1, \dots, x_n$.

Tedy za daných předpokladů můžeme obecné parciální derivace řádu $r \leq k$ psát

$$\frac{\partial^r f}{\partial x_1^{r_1} \partial x_2^{r_2} \dots \partial x_n^{r_n}} \text{ kde } r_1 + r_2 + \dots + r_n = r$$

($r_j = 0$ indukuje absenci symbolu ∂x_j)

2.7 Věta o konvergentní podposloupnosti

Z každé posloupnosti na kompaktním intervalu lze vybrat konvergentní podposloupnost.

Explicitně: Mějme $a, b \in \mathbb{R}$ taková, že $\forall n : a \leq x_n \leq b$. Potom existuje podposloupnost $(x_{k_n})_n$ posloupnosti $(x_n)_n$ která konverguje v $\mathbb{R}$ a platí $a \leq \lim_n x_{k_n} \leq b$

Důkaz: Vezměme

$$M = \{x : x \in \mathbb{R}, x \leq x_n \text{ pro nekonečně mnoho } n\}$$

M je neprázdná a omezená protože $a \in M$ a b je horní mez M . Musí tedy existovat $s = \sup(M)$ a platí $a \leq s \leq b$. Dále, pro každé n je množina

$$K(n) = \{k : s - \frac{1}{n} < x_k < s + \frac{1}{n}\}$$

nekonečná: skutečně, máme $x > s - \varepsilon$ takové, že $x_n > x$ pro nekonečně mnoho n , zatím co podle definice množiny M je jen konečně mnoho n takových, že $x_n \geq s + \varepsilon$.

Zvolme k_1 tak, aby

$$s - 1 < x_{k_1} < s + 1.$$

Mějme zvolena $k_1 < k_2 < \dots < k_n$ taková, že $j = 1, \dots, n$

$$s - \frac{1}{j} < x_{k_j} < s + \frac{1}{j}.$$

Jelikož $K(n+1)$ je nekonečná, můžeme zvolit $k_{n+1} > k_n$ tak, aby

$$s - \frac{1}{n+1} < x_{k_{n+1}} < s + \frac{1}{n+1}.$$

Takto zvolená podposloupnost $(x_{k_n})_n$ naší $(x_n)_n$ zřejmě konverguje k s .

3 Kompaktní prostory

3.1 Definice kompaktního prostoru

Metrický prostor (X, d) je kompaktní, pokud každá posloupnost v něm obsahuje konvergentní podposloupnost.

3.2 Tvrzení o podprostoru kompaktního prostoru

Podprostor kompaktního prostoru je kompaktní právě když je uzavřený.

Důkaz:

1. Buď Y uzavřený podprostor kompaktního X a buď $(y_n)_n$ podposloupnost v Y . Jako posloupnost v X má podposloupnost s limitou a z uzavřenosti je tato limita v Y .
2. Nechť Y není uzavřená. Potom existuje posloupnost $(y_n)_n$ v Y konvergentní v X taková, že $y = \lim_n y_n \notin Y$. Potom $(y_n)_n$ nemůže mít podposloupnost konvergentní v Y protože každá její podposloupnost konverguje k y .

3.3 Tvrzení o uzavřenosti podprostoru

Buď (X, d) libovolný metrický prostor a buď podprostor $Y \subseteq X$ kompaktní. Potom Y je uzavřený v (X, d) .

Důkaz: Nechť $(y_n)_n$ posloupnost v Y konverguje v X k limitě y . Potom každá podposloupnost $(y_n)_n$ konverguje k y a tedy je $y \in Y$.

Metrický prostor (X, d) je omezený, jestliže pro nějaké K platí, že

$$\forall x, y \in X : d(x, y) < K.$$

3.4 Tvrzení o omezenosti kompaktního prostoru

Každý kompaktní prostor je omezený.

Důkaz: Zvolme x_1 libovolně a x_n tak, aby $d(x_1, x_n) > n$. Posloupnost $(x_n)_n$ nemá konvergentní podposloupnost; kdyby x byla limita takové podposloupnosti, bylo by pro dost velké n nekonečně mnoho členů této podposloupnosti blíže k x_1 než $d(x_1, x_n) + 1$, což je spor.

3.5 Věta o součinu kompaktních prostorů

Součin konečně mnoha kompaktních prostorů je kompaktní.

Důkaz: Stačí dokázat pro součin dvou prostorů.

Buďte $(X, d_1), (Y, d_2)$ kompaktní a buď $((x_n, y_n))_n$ posloupnost v $X \times Y$. Zvolme konvergentní podposloupnost $(x_{k_n})_n$ posloupnosti $(x_n)_n$ a konvergentní podposloupnost $(y_{k_{l_n}})_n$ posloupnosti $(y_{k_n})_n$.

Potom je

$$((x_{k_{l_n}}, y_{k_{l_n}}))_n$$

konvergentní podposloupnost posloupnosti $((x_n, y_n))_n$.

Kompaktní interval v $\mathbb{E}_n$: součin intervalů $\langle a_i, b_i \rangle$

3.6 Věta : podprostor euklidovského prostoru je kompaktní právě když je omezený a uzavřený

Podprostor euklidovského prostoru $\mathbb{E}_n$ je kompaktní právě když je uzavřený a omezený.

Důkaz:

1. Že je uzavřený a omezený už víme.
2. Buď nyní $Y \subseteq \mathbb{E}_n$ omezený a uzavřený. Jelikož je omezený, je pro dostatečně velký kompaktní interval

$$Y \subseteq J^n \subseteq \mathbb{E}_n.$$

J^n je kompaktní jako součin intervalů $\langle a_i, b_i \rangle$, a jelikož je Y uzavřený v $\mathbb{E}_n$ je též uzavřený v J^n a tedy kompaktní.

3.7 Tvrzení: obraz spojitého zobrazení je kompaktní

Buď $f : (X, d) \rightarrow (Y, d')$ spojitě zobrazení a buď $A \subseteq X$ kompaktní. Potom je $f[A]$ kompaktní.

Důkaz: Buď $(y_n)_n$ posloupnost v $f[A]$. Zvolme $x_n \in A$ tak, aby $y_n = f(x_n)$. Buď $(x_{k_n})_n$ konvergentní podposloupnost. Potom je $(y_{k_n})_n = (f(x_{k_n}))_n$ konvergentní podposloupnost $(x_n)_n$.

3.8 Tvrzení: každá spojitá funkce na kompaktním prostoru nabývá maxima i minima

Buď (X, d) kompaktní. Potom každá spojitá funkce $f : (X, d) \rightarrow \mathbb{R}$ nabývá maxima i minima.

Důkaz: Buď $Y = f[X] \subseteq \mathbb{R}$ kompaktní. Je to tedy omezená množina a musí mít supremum M a infimum m . Zřejmě máme $d(m, Y) = d(M, Y) = 0$ a jelikož Y je uzavřená, $m, M \in Y$. Víme, že spojitá f je charakterizována tím, že všechny vzory uzavřených množin jsou uzavřené. Nyní vidíme, že je-li definiční obor kompaktní, platí též, že obrazy uzavřených podmnožin jsou uzavřené. Z toho plyne následující:

3.9 Věta o vzájemně jednoznačném spojitém zobrazení

Je-li (X, d) kompaktní a je-li $f : (X, d) \rightarrow (Y, d')$ vzájemně jednoznačné spojitě zobrazení, pak je f homeomorfismus.

Obecněji: Necht' $f : (X, d) \rightarrow (Y, d')$ je spojitě zobrazení. Mějme potom $g : (X, d) \rightarrow (Z, d'')$ a $h : (Y, d') \rightarrow (Z, d'')$ takové, že $h \circ f = g$. Potom je h spojitě.

Důkaz: Buď B uzavřená v Z . Potom je $A = g^{-1}[B]$ uzavřená $\implies$ kompaktnost v $X \implies f[A]$ je kompaktní $\implies$ uzavřená v Y . Jelikož je f zobrazení na, máme $f[f^{-1}[C]] = C \forall C$. Proto je

$$h^{-1}[B] = f[f^{-1}[h^{-1}[B]]] = f[(h \circ f)^{-1}[B]] = f[g^{-1}[B]] = f[A]$$

uzavřená.

3.10 Definice cauchyovské posloupnosti $(x_n)_n$

Posloupnost $(x_n)_n$ v (X, d) je **Cauchyovská**, jestliže

$$\forall \epsilon > 0 \exists n_0 : m, n \geq n_0 \implies d(x_m, x_n) < \epsilon$$

3.11 Tvrzení o konvergenci cauchyovské posloupnosti

Necht' má Cauchyovská posloupnost konvergentní podposloupnost. Potom posloupnost konverguje k limitě podposloupnosti.

Důkaz: Necht' je $(x_n)_n$ Cauchyovská a necht' $\lim_n x_{k_n} = x$. Buď $d(x_m, x_n) < \epsilon$ pro $m, n \geq n_1$ a $d(x_{k_n}, x) \leq \epsilon$ pro $n \geq n_2$. Položíme-li $n_0 = \max(n_1, n_2)$, máme pro $n \geq n_0$ (protože $k_n \geq n$)

$$d(x_n, x) \leq d(x_n, x_{k_n}) + d(x_{k_n}, x) < 2\epsilon.$$

3.12 Definice úplného metrického prostoru

Metrický prostor (X, d) je **úplný**, pokud v něm každá Cauchyovská posloupnost konverguje.

3.13 Tvrzení: Podprostor úplného prostoru je úplný právě když je uzavřený

Podprostor úplného je úplný, právě když je uzavřený.

Důkaz:

1. Buď $Y \subseteq (X, d)$ uzavřený. Buď $(y_n)_n$ Cauchyovská v Y . Potom je Cauchyovská a tedy konvergentní v X a kvůli uzavřenosti je limita v Y .
2. Nechť Y není uzavřený. Potom existuje posloupnost $(y_n)_n$ v Y konvergentní v X taková, že $\lim_n y_n \notin Y$. Potom je $(y_n)_n$ Cauchyovská v X a jelikož je vzálenost stejná, též v Y . Ale v Y nekonverguje.

3.14 Tvrzení: Každý kompaktní prostor je úplný

Každý kompaktní prostor je úplný.

Důkaz: Cauchyovská posloupnost má podle kompaktnosti konvergentní podposloupnost a tedy konverguje.

3.15 Lemma o cauchyovské posloupnosti

Posloupnost $(x_1^1, \dots, x_1^n), (x_1^2, \dots, x_n^2), \dots, (x_1^k, \dots, x_n^k), \dots$ je Cauchyovská v $\prod_{i=1}^n (X_i, d_i)$ právě když každá z posloupností $(x_i^k)_k$ je Cauchyovská v (X_i, d_i) .

Důkaz: $\implies$ plyne bezprostředně z toho, že $d_i(u_i, v_i) \leq d((u_j)_j, (v_j)_j)$.

$\Leftarrow$: Nechť je každá $(x_i^k)_k$ Cauchyovská. Pro $\varepsilon > 0$ a i zvolme k_i tak, aby pro $k, l \geq k_i$ bylo $d_i(x_i^k, x_i^l) < \varepsilon$. Potom pro $k, l \geq \max_i k_i$ máme

$$d((x_1^k, \dots, x_n^k), (x_1^l, \dots, x_n^l)) < \varepsilon.$$

3.16 Věta: Součin úplných prostorů je úplný

Součin úplných prostorů je úplný. Speciálně, $\mathbb{E}_n$ je úplný.

3.16.1 Důsledek

Podprostor Y euklidovského prostoru $\mathbb{E}_n$ je úplný, právě když je uzavřený.

4 Implicitní funkce

4.1 Ilustrační příklady

4.1.1 Obecný příklad

Mějme spojitě reálné funkce $F_i(x_1, \dots, x_m, y_1, \dots, y_n)$ pro každé $i \in \{1, \dots, n\}$ v $n + m$ proměnných. Určuje systém rovnic

$$F_1(x_1, \dots, x_m, y_1, \dots, y_n) = 0$$

$$\vdots \qquad \qquad \qquad \vdots \qquad \qquad \qquad \vdots$$

$$F_n(x_1, \dots, x_m, y_1, \dots, y_n) = 0$$

v nějakém smyslu funkce

$$f_i \equiv y_i(x_1, \dots, x_m)$$

pro $i \in \{1, \dots, n\}$? Pokud ano, jak a kde je určuje a jaké mají funkce vlastnosti?

Konkrétněji viz následující příklad.

4.1.2 Příklad pro $F(x, y) = x^2 + y^2 - 1$

Mějme $F(x, y) = x^2 + y^2 - 1$, neboli rovnici

$$x^2 + y^2 = 1$$

Několik pozorování:

- Pro některá x_0 jako například $x_0 < -1$ řešení neexistuje, o funkci $y(x)$ nemluvě.
- Přestože řešení v nějakém okolí x_0 existuje, nemůžeme v nějakých situacích hovořit o funkci. Potřebujeme kolem řešení (x_0, y_0) vymezit okolí jak x_0 , tak y_0 .
- Máme také případy, jako ten, kdy $x_0 = 1$, kde je v okolí mnoho řešení, ale žádný (ani jednostranný) interval, kde by y bylo jednoznačné.

V případě $F(x, y)$ už žádná další situace nenastane.

4.2 Věta o implicitní funkci

Buď $F(x, y)$ reálná funkce definovaná v nějakém okolí bodu (x_0, y_0) . Nechť má F spojité parciální derivace do řádu $k \geq 1$ a nechť platí:

$$\begin{aligned} F(x_0, y_0) &= 0 \\ \left| \frac{\partial F(x_0, y_0)}{\partial y} \right| &\neq 0 \end{aligned}$$

Potom $\exists \delta > 0$ a $\Delta > 0$ takové, že $\forall x \in (x_0 - \delta, x_0 + \delta) \exists! y \in (y_0 - \Delta, y_0 + \Delta) : F(x, y) = 0$.

Dále, označíme-li toto jediné y jako $y = f(x)$, potom získaná $f : (x_0 - \delta, x_0 + \delta) \rightarrow \mathbb{R}$ má spojité derivace do řádu k .

4.3 Věta o implicitních funkcích

Buďte $F_i(\mathbf{x}, y_1, \dots, y_m)$ pro $i \in 1, \dots, m$ funkce $n + m$ proměnných se spojitými parciálními derivacemi do řádu $k \geq 1$. Buď

$$\mathbf{F}(\mathbf{x}^0, \mathbf{y}^0) = \mathbf{0}$$

a

$$\frac{D(\mathbf{F})}{D(\mathbf{y})}(\mathbf{x}^0, \mathbf{y}^0) \neq 0$$

Potom existují $\delta > 0$ a $\Delta > 0$ takové, že pro každé

$$\mathbf{x} \in (x_1^0 - \delta, x_1^0 + \delta) \times \dots \times (x_n^0 - \delta, x_n^0 + \delta)$$

existuje právě jedno

$$\mathbf{y} \in (y_1^0 - \Delta, y_1^0 + \Delta) \times \dots \times (y_m^0 - \Delta, y_m^0 + \Delta)$$

takové, že

$$\mathbf{F}(\mathbf{x}, \mathbf{y}) = 0$$

4.4 Definice Jacobiho determinantu

Pro konečnou posloupnost funkcí

$$\mathbf{F}(\mathbf{x}, \mathbf{y}) = (F_1(\mathbf{x}, y_1, \dots, y_m), \dots, F_m(\mathbf{x}, y_1, \dots, y_m))$$

a pro $\mathbf{y} = (y_1, \dots, y_m)$ se definuje **Jacobiho determinant** (Jacobián) jako

$$\frac{D(\mathbf{F})}{D(\mathbf{y})} = \det \left(\frac{\partial F_i}{\partial y_j} \right)_{i,j \in \{1, \dots, m\}}$$

5 Extrémy

5.1 Věta o hledání extrémů funkcí

Buďte $f, g_1, \dots, g_k$ reálné funkce definované na otevřené množině $D \subseteq \mathbb{E}_n$. Necht' mají spojité parciální derivace. Necht' je hodnota matice

$$M = \begin{pmatrix} \frac{\partial g_1}{\partial x_1} & \cdots & \frac{\partial g_1}{\partial x_n} \\ \vdots & \ddots & \vdots \\ \frac{\partial g_k}{\partial x_1} & \cdots & \frac{\partial g_k}{\partial x_n} \end{pmatrix}$$

maximální, tedy k , v každém bodě oboru D .

Jestliže funkce f nabývá v bodě $\mathbf{a} = (a_1, \dots, a_n)$ lokálního extrému podmíněného vazbami

$$g_i(x_1, \dots, x_n) = 0 \quad \forall i \in \{1, \dots, k\}$$

pak existují čísla $\lambda_1, \dots, \lambda_k$ taková, že $\forall i \in 1, \dots, n$ platí

$$\frac{\partial f(\mathbf{a})}{\partial x_i} + \sum_{j=1}^k \lambda_j \cdot \frac{\partial g_j(\mathbf{a})}{\partial x_i} = 0$$

Důkaz: Matice M má hodnotu k právě když aspoň jedna její $k \times k$ podmatice M je regulární (a tedy má nenulový determinant). Dejme tomu,

$$0 \neq \begin{vmatrix} \frac{\partial g_1}{\partial x_1} & \cdots & \frac{\partial g_1}{\partial x_n} \\ \vdots & \ddots & \vdots \\ \frac{\partial g_k}{\partial x_1} & \cdots & \frac{\partial g_k}{\partial x_n} \end{vmatrix}$$

Potom podle věty o implicitních funkcích máme okolí bodu $\mathbf{a}$ funkce $\phi_i(x_{k+1}, \dots, x_n)$ se spojitými parciálními derivacemi takové, že (píšme $\tilde{\mathbf{x}}$ pro $(x_{k+1}, \dots, x_n)$)

$$g_i(\phi_1(\tilde{\mathbf{x}}), \dots, \phi_k(\tilde{\mathbf{x}}, \tilde{\mathbf{x}})) = 0 \quad \text{pro } i = 1, \dots, k.$$

tedy lokální maximum nebo minimum funkce $f(\mathbf{x})$ v $\mathbf{a}$ podmíněné danými vazbami dává lokální maximum či minimum (nepodmíněné) funkce

$$F(\tilde{\mathbf{x}}) = f(\phi_1(\tilde{\mathbf{x}}), \dots, \phi_k(\tilde{\mathbf{x}}, \tilde{\mathbf{x}})),$$

v $\tilde{\mathbf{a}}$, a tedy je

$$\frac{\partial F(\tilde{\mathbf{a}})}{\partial x_i} = 0 \quad \text{pro } i = k+1, \dots, n,$$

to jest, podle řetízkového pravidla

$$\sum_{r=1}^k \frac{\partial f(\mathbf{a})}{\partial x_r} \cdot \frac{\partial \phi_r(\tilde{\mathbf{a}})}{\partial x_i} + \frac{\partial f(\mathbf{a})}{\partial x_i} \quad \text{pro } i = k+1, \dots, n.$$

Derivováním konstantní $g_i(\phi_1(\tilde{\mathbf{x}}), \dots, \phi_k(\tilde{\mathbf{x}}, \tilde{\mathbf{x}})) = 0$ dostaneme pro $j = 1, \dots, k$

$$\sum_{r=1}^k \frac{\partial g_j(\mathbf{a})}{\partial x_r} \cdot \frac{\partial \phi_r(\tilde{\mathbf{a}})}{\partial x_i} + \frac{\partial g_j(\mathbf{a})}{\partial x_i} \quad \text{pro } i = k+1, \dots, n.$$

Dále použijeme znovu vlastnost toho, že determinant je nenulový. Vzhledem k hodnotě matice má systém lineárních rovnic

$$\frac{\partial f(\mathbf{a})}{\partial x_i} + \sum_{j=1}^n \lambda_j \cdot \frac{\partial g_j(\mathbf{a})}{\partial x_i} = 0, \quad i = 1, \dots, k$$

jediné řešení $\lambda_1, \dots, \lambda_k$. To jsou rovnosti z tvrzení, ale jen pro $i \leq k$. Musíme ještě dokázat, že to platí i pro $i > k$.

$$\begin{aligned}
\frac{\partial f(\mathbf{a})}{\partial} + \sum_{j=1}^n \lambda_j \cdot \frac{\partial g_j(\mathbf{a})}{\partial x_i} &= \\
&= - \sum_{r=1}^k \frac{\partial f(\mathbf{a})}{\partial x_r} \cdot \frac{\partial \phi_r(\tilde{\mathbf{a}})}{\partial x_i} - \sum_{j=1}^k \lambda_j \cdot \sum_{r=1}^k \frac{\partial g_j(\mathbf{a})}{\partial x_r} \cdot \frac{\partial \phi_r(\tilde{\mathbf{a}})}{\partial x_i} = \\
&= - \sum_{r=1}^n \left(\frac{\partial f(\mathbf{a})}{\partial x_i} + \sum_{j=1}^n \lambda_j \cdot \frac{\partial g_j(\mathbf{a})}{\partial x_i} \right) \frac{\partial \phi_r(\tilde{\mathbf{a}})}{\partial x_i} = \\
&= - \sum_{r=1}^n 0 \cdot \frac{\partial \phi_r(\tilde{\mathbf{a}})}{\partial x_i} = 0.
\end{aligned}$$

5.2 Definice Regulárního zobrazení

Buď $U \subseteq \mathbb{E}_n$ otevřená a necht' mají f_i pro $i \in 1, \dots, n$ spojitě parciální derivace. Výsledné zobrazení

$$\mathbf{f} = (f_1, \dots, f_n) : U \rightarrow \mathbb{E}_n$$

je **regulární**, jestliže

$$\forall \mathbf{x} \in U : \frac{D(\mathbf{f})}{D(\mathbf{x})}(\mathbf{x}) \neq 0$$

5.3 Tvzení o obrazu regulární funkce

Je-li $\mathbf{f} : U \rightarrow \mathbb{E}_n$ regulární, je obraz $\mathbf{f}[V]$ každé otevřené podmnožiny $V \subseteq U$ otevřený.

Důkaz: Vezměme $f(\mathbf{x}^0) = \mathbf{y}^0$. Definujeme $\mathbf{F} : V \times \mathbb{E}_n \rightarrow \mathbb{E}_n$ předpisem

$$F_i(\mathbf{x}, \mathbf{y}) = f_i(\mathbf{x}) - y_i.$$

Potom je $\mathbf{F}(\mathbf{x}^0, \mathbf{y}^0) = \mathbf{0}$ a $\frac{D(\mathbf{F})}{D(\mathbf{x})} \neq 0$, a tedy můžeme použít větu o IF a dostaneme $\delta > 0$ a $\Delta > 0 : \forall \mathbf{y} : \|\mathbf{y} - \mathbf{y}^0\| < \delta \exists \mathbf{x} : \|\mathbf{x} - \mathbf{x}^0\| < \Delta$ a $F_i(\mathbf{x}, \mathbf{y}) = f_i(\mathbf{x}) - y_i = 0$. To znamená, že máme $\mathbf{f}(\mathbf{x}) = \mathbf{y}$ (pozor, y_i jsou zde proměnné, x_j hledané funkce a

$$\Omega(\mathbf{y}^0, \delta) = \{\mathbf{y} : \|\mathbf{y} - \mathbf{y}^0\| < \delta \subseteq \mathbf{f}[V]\}.$$

5.4 Tvzení o inverzi regulárního zobrazení

Buď $\mathbf{f} : U \rightarrow \mathbb{E}_n$ regulární zobrazení. Potom $\forall \mathbf{x}^0 \in U$ otevřené okolí V takové, že restrikce $\mathbf{f}|_V$ je prosté zobrazení. Navíc, zobrazení $\mathbf{g} : \mathbf{f}[V] \rightarrow \mathbb{E}_n$ inverzní k $\mathbf{f}|_V$ je regulární.

Důkaz: Znovu použijeme zobrazení $\mathbf{F} = (F_1, \dots, F_n)$, kde $F_i(\mathbf{x}, \mathbf{y}) = f_i(\mathbf{x}) - y_i$. Pro dost malé $\Delta > 0$ máme právě jedno $\mathbf{x} = \mathbf{g}(\mathbf{y})$ takové, že $\mathbf{F}(\mathbf{x}, \mathbf{y}) = \mathbf{0}$ a $\|\mathbf{x} - \mathbf{x}^0\| < \Delta$. Toto $\mathbf{g}$ má navíc spojitě parciální derivace. Máme

$$D(id) = D(\mathbf{f} \circ \mathbf{g}) = D(\mathbf{f}) \cdot D(\mathbf{g}).$$

Podle řetízkového pravidla (a věty o násobení determinantů) je

$$\frac{D(\mathbf{f})}{D(\mathbf{x})} \cdot \frac{D(\mathbf{g})}{D(\mathbf{y})} = \det D(\mathbf{f}) \cdot \det D(\mathbf{g}) = 1$$

a tedy je pro každé $\mathbf{y} \in \mathbf{f}[V]$, $\partial D(\mathbf{g})D(\mathbf{y})(\mathbf{y}) \neq 0$.

5.4.1 Důsledek tvzení o inverzi regulárního zobrazení

Prosté regulární zobrazení $\mathbf{f} : U \rightarrow \mathbb{E}_n$ má regulární inverzi $\mathbf{g} : \mathbf{f}[U] \rightarrow \mathbb{E}_n$

6 Objemy a obsahy

$A \subseteq \mathbb{E}_m$ (speciálně $\mathbb{E}_2$)

6.1 Vlastnosti

- $A \subseteq B \implies \text{vol}(A) \leq \text{vol}(B)$
- A, B disjunktní $\implies \text{vol}(A \cup B) = \text{vol}(A) + \text{vol}(B)$
- vol je zachován isometrii
- V $\mathbb{E}_2$: $\text{vol}(\langle a_1, b_1 \rangle \times \langle a_2, b_2 \rangle) = (b_1 - a_1)(b_2 - a_2)$
- V $\mathbb{E}_n$: $\text{vol}(\prod_i \langle a_i, b_i \rangle) = (b_1 - a_1) \cdots (b_n - a_n)$

Obecně platí:

$$\text{vol}(A \cup B) = \text{vol}(A) + \text{vol}(B) - \text{vol}(A \cap B).$$

7 Stejnoměrná spojitost

7.1 Definice stejnoměrné spojitosti

Řekneme, že $f : (X, d) \rightarrow (Y, d')$ je stejnoměrně spojitá, je-li

$$\forall \varepsilon \exists \delta : d(x, y) < \delta \implies d'(f(x), f(y)) < \varepsilon$$

. **Příklad:**

$f = (x \mapsto x^2) : \mathbf{R} \rightarrow \mathbf{R}$ je spojitá, ale ne stejnoměrně spojitá. Máme $|f(x) - f(y)| = |x + y| \cdot |x - y|$; tedy abychom dostali $|f(x) - f(y)| < \varepsilon$ v blízkosti $x = 100$ potřebujeme δ stokrát menší než v blízkosti $x = 1$.

7.2 Věta o stejnoměrné spojitosti

Je-li (X, d) kompaktní, je každé spojitě $f : (X, d) \rightarrow (Y, d')$ stejnoměrně spojitá. Zejména to platí pro spojitě reálné funkce na kompaktních intervalech.

Důkaz: Necht' $f : (X, d) \rightarrow (Y, d')$ není stejnoměrně spojitá. Potom $\exists \varepsilon > 0 : \forall n \exists x_n, y_n :$

$$d(x_n, y_n) < \frac{1}{n}$$

ale

$$d'(f(x_n), f(y_n)) \geq \varepsilon.$$

Zvolme konvergentní podposloupnost $(x_{k_n})_n$ posloupnosti $(x_n)_n$. Označme $a = \lim_n x_{k_n}$. Potom podle $d(x_n, y_n) < \frac{1}{n}$ je též $a = \lim_n y_{k_n}$. Podle $d'(f(x_n), f(y_n)) \geq \varepsilon$ nemůže být $f(a) = \lim_n f(x_{k_n})$ a zároveň $f(a) = \lim_n f(y_{k_n})$, a tedy f není ani spojitá.

8 Opakování

8.1 Riemannův integrál v jedné proměnné

Rozdělení intervalu $\langle a, b \rangle$: posloupnost

$$P : a = t_0 < t_1 < \cdots < t_{n-1} < t_n = b.$$

Zjemnění:

$$P' : a = t'_0 < t'_1 < \cdots < t'_{m-1} < t'_m = b$$

$$\text{kde } \{t_j : j = 1, \dots, n-1\} \subseteq \{t'_j : j = 1, \dots, m-1\}.$$

Jemnost rozdělení $P : \mu(P) = \max_j(t_j - t_{j-1})$. Pro omezenou $f : J = \langle a, b \rangle \rightarrow \mathbf{R}$ a P definujeme dolní a horní součty

$$s(f, P) = \sum_{j=1}^n m_j(t_j - t_{j-1}) \text{ resp.}$$

$$S(f, P) = \sum_{j=1}^n M_j(t_j - t_{j-1})$$

kde

$$m_j = \inf\{f(x) : t_{j-1} \leq x \leq t_j\}, M_j = \sup\{f(x) : t_{j-1} \leq x \leq t_j\}.$$

- Pokud P' zjemňuje P dostáváme

$$s(f, P) \leq s(f, P') \text{ a } S(f, P) \geq S(f, P')$$

- Pro každá dvě P_1, P_2 je

$$s(f, P_1) \leq S(f, P_2).$$

8.1.1 Riemannův integrál

$$\int_a^b f(x)dx = \sup\{s(f, P) : P \text{ rozdělení}\} \text{ a } \overline{\int}_a^b f(x)dx = \inf\{S(f, P) : P \text{ rozdělení}\}$$

Prvnímu se říká dolní Riemannův integrál f přes $\langle a, b \rangle$, druhé je horní Riemannův integrál.

Je-li $\int_a^b f(x)dx = \overline{\int}_a^b f(x)dx$ označujeme společnou hodnotu

$$\int_a^b f(x)dx$$

a nazýváme ji Riemannův integrál funkce f přes $\langle a, b \rangle$.

8.1.2 Tvrzení o existenci Riemannova integrálu

Riemannův integrál $\int_a^b f(x)dx$ existuje právě když $\forall \varepsilon > 0 \exists$ rozdělení P takové, že

$$S(f, P) - s(f, P) < \varepsilon.$$

Důkaz:

1. Nechť $\int_a^b f(x)dx$ existuje a nechť $\varepsilon > 0$. Potom existují rozdělení P_1 a P_2 takové, že

$$S(f, P_1) < \int_a^b f(x)dx + \frac{\varepsilon}{2} \quad \text{a} \quad s(f, P_2) > \int_a^b f(x)dx - \frac{\varepsilon}{2}$$

Potom je pro společné zjemnění P těchto dvou P_1, P_2

$$S(f, P) - s(f, P) < \int_a^b f(x)dx + \frac{\varepsilon}{2} - \int_a^b f(x)dx + \frac{\varepsilon}{2} = \varepsilon.$$

2. Nechť druhé tvrzení platí. Zvolme $\varepsilon > 0 : S(f, P) - s(f, P) < \varepsilon$. Potom je

$$\overline{\int}_a^b f(x)dx \leq S(f, P) < s(f, P) + \varepsilon \leq \int_a^b f(x)dx + \varepsilon,$$

a jelikož ε bylo libovolně malé, vidíme, že $\overline{\int}_a^b f(x)dx = \int_a^b f(x)dx$.

8.1.3 Věta: Existence Riemannova integrálu pro spojitě funkce v $\mathbb{R}$

Pro každou spojitou $f : \langle a, b \rangle \rightarrow \mathbb{R}$ Riemannův integrál $\int_a^b f$ existuje. **Důkaz:** Pro $\varepsilon > 0$ zvolme $\delta > 0$ tak, aby

$$|x - y| < \delta \implies |f(x) - f(y)| < \frac{\varepsilon}{b - a}.$$

Je-li $\mu(P) < \delta$ máme $t_j - t_{j-1} < \delta$ pro všechna j , a tedy

$$\begin{aligned} M_j - m_j &= \sup\{f(x) : t_{j-1} \leq x \leq t_j\} - \inf\{f(x) : t_{j-1} \leq x \leq t_j\} \leq \\ &\leq \sup\{|f(x) - f(y)| : t_{j-1} \leq x, y \leq t_j\} \leq \frac{\varepsilon}{b - a} \end{aligned}$$

takže

$$\begin{aligned} S(f, P) - s(f, P) &= \sum (M_j - m_j)(t_j - t_{j-1}) \leq \\ &\leq \frac{\varepsilon}{b - a} \sum (t_j - t_{j-1}) = \frac{\varepsilon}{b - a} (b - a) = \varepsilon. \end{aligned}$$

8.1.4 Integrální věta o střední hodnotě

Buď $f : \langle a, b \rangle \rightarrow \mathbb{R}$ spojitá. Potom existuje $c \in \langle a, b \rangle$ takové, že

$$\int_a^b f(x) dx = f(c)(b - a)$$

Důkaz: Položme $m = \min\{f(x) | a \leq x \leq b\}$ a $M = \max\{f(x) | a \leq x \leq b\}$. Zřejmě

$$m(b - a) \leq \int_a^b f(x) dx \leq M(b - a)$$

Existuje tedy K takové, že $m \leq K \leq M$ a $\int_a^b f(x) dx = K(b - a)$. Jelikož f je spojitá, existuje $c \in \langle a, b \rangle$ takové, že $K = f(c)$.

8.1.5 Základní věta analýzy

Buď $f : \langle a, b \rangle \rightarrow \mathbb{R}$ spojitá. Pro $x \in \langle a, b \rangle$ definujeme

$$F(x) = \int_a^x f(t) dt$$

Potom je $F'(x) = f(x)$

Důkaz: Pro $h \neq 0$ máme

$$\frac{1}{h}(F(x+h) - f(x)) = \frac{1}{h} \left(\int_a^{x+h} f - \int_a^x f \right) = \frac{1}{h} \int_x^{x+h} f = \frac{1}{h} f(x + \theta h) h = f(x + \theta h)$$

8.1.6 Důsledky základní věty analýzy

1. Spojitá funkce $f : \langle a, b \rangle \rightarrow \mathbb{R}$ má na intervalu (a, b) primitivní funkci spojitou na $\langle a, b \rangle$. Pro kteroukoli primitivní funkci G funkce f na (a, b) spojitou na $\langle a, b \rangle$ platí

$$\int_a^b f(t) dt = G(b) - G(a).$$

2. Integrální věta o střední hodnotě:

$$F(b) - F(a) = \int_a^b f = f(c)(b - a) = F'(c)(b - a)$$

9 Riemannův integrál ve více proměnných

9.1 Pomocné definice

V $\mathbb{E}_n$: **Kompaktní interval** (n -rozměrný) je

$$J = \langle a_1, b_1 \rangle \times \cdots \times \langle a_n, b_n \rangle$$

(interval nebo cihla)

Rozdělení intervalu J je posloupnost $P = (P^1, \dots, P^n)$ rozdělení:

$$P^j : a_j = t_{j0} < t_{j1} < \cdots < t_{j,n_j-1} < t_{j,n_j} = b_j$$

Intervalům

$$\langle t_{1,i_1}, t_{1,i_1+1} \rangle \times \cdots \times \langle t_{n,i_n}, t_{n,i_n+1} \rangle$$

říkáme cihly rozdělení P a $\mathcal{B}(P)$ je množina všech cihel rozdělení P . Je to skoro disjunktní rozklad intervalu J . Různé cihly z $\mathcal{B}(P)$ se totiž setkávají jen v podmnožinách okrajů, tedy v množinách objemu 0. Máme tedy:

$$\text{vol}(J) = \sum \{\text{vol}(B) : B \in \mathcal{B}(J)\}.$$

Jemnost rozdělení *Diametr* intervalu $J = \langle r_1, s_1 \rangle \times \cdots \times \langle r_n, s_n \rangle$ je

$$\text{diam}(J) = \max_i (s_i - r_i)$$

Jemnost rozdělení P je

$$\mu(P) = \max\{\text{diam}(B) : B \in \mathcal{B}(P)\}.$$

Zjemnění

Rozdělení $Q = (Q^1, \dots, Q^n)$ zjemňuje rozdělení $P = (P^1, \dots, P^n)$ jestliže každé Q^j zjemňuje P^j .

Zjemnění Q rozdělení P vytváří rozdělení Q_B cihel $B \in \mathcal{B}(P)$ a máme skoro disjunktní sjednocení

$$\mathcal{B}(Q) = \bigcup \{\mathcal{B}(Q_B) : B \in \mathcal{B}(P)\}.$$

Každá dvě rozdělení P, Q n -rozměrného kompaktního intervalu J mají společné zjemnění: $\implies$ Je dána

omezená $f : J \rightarrow \mathbb{R}$ na n -rozměrném kompaktním intervalu J a $B \subseteq J$ je n -rozměrný kompaktní podinterval intervalu J . Položme

$$m(f, B) = \inf\{f(\mathbf{x}) : \mathbf{x} \in B\} \text{ a}$$

$$M(f, B) = \sup\{f(\mathbf{x}) : \mathbf{x} \in B\}.$$

Fakt: $m(f, B) \leq M(f, B)$ a je-li $C \subseteq B$, pak

$$m(f, C) \geq m(f, B) \text{ a } M(f, C) \leq M(f, B).$$

Pro rozdělení P intervalu J a omezenou funkci $f : J \rightarrow \mathbb{R}$ definujeme

$$s_J(f, P) = \sum \{m(f, B) \cdot \text{vol}(B) : B \in \mathcal{B}(P)\},$$

$$S_J(f, P) = \sum \{M(f, B) \cdot \text{vol}(B) : B \in \mathcal{B}(P)\}.$$

Obecné pozorování:

$f : X \rightarrow \mathbb{R}$ je omezená, $X = \bigcup X_i$, $X_i = \bigcup X_{ij}$ jsou konečná skoro disjunktní sjednocení.

$$M_i = \sup\{f(x) : x \in X_i\},$$

$$M_{ij} = \sup\{f(x) : x \in X_{ij}\}$$

Triviálně $M_{ij} \leq M_i$ (M_i je horní mez množiny $\{f(x) : x \in X_{ij}\}$).

Tedy:

$$\begin{aligned} \sum M_i \text{vol}(X_i) &= \sum_i M_i \sum_j \text{vol}(X_{ij}) = \\ &= \sum_{ij} M_i \text{vol}(X_{ij}) \geq \sum_{ij} M_{ij} \text{vol}(X_{ij}) \end{aligned}$$

a podobně pro infima.

Tvrzení: Necht' Q zjemňuje P . Potom

$$s(f, Q) \geq s(f, P) \quad \text{a} \quad S(f, Q) \leq S(f, P)$$

Důkaz: Použijeme předchozí pozorování pro $\{X_i|i\} = \mathcal{B}(P)$, $\{X_{ij}|j\} = \mathcal{B}(Q_B)$ a samozřejmě i pro $\{X_{ij}|ij\} = \mathcal{B}(Q)$.

Tvrzení: Pro libovolná dvě rozdělení P, Q intervalu J máme $s(f, P) \leq S(f, Q)$.

Důkaz: Jelikož je triviálně $s(f, P) \leq S(f, P)$, použitím společného zjemnění R rozdělení P, Q dostaneme

$$s(f, P) \leq s(f, R) \leq S(f, R) \leq S(f, Q).$$

Množina $\{s(f, P)|P \text{ rozdělení}\}$ je tedy shora omezená a můžeme definovat dolní Riemannův integrál funkce f přes J jako

$$\underline{\int}_J f(\mathbf{x}) d\mathbf{x} = \sup\{s(f, P)|P \text{ rozdělení}\};$$

podobně definujeme horní Riemannův integrál

$$\overline{\int}_J f(\mathbf{x}) d\mathbf{x} = \inf\{S(f, P)|P \text{ rozdělení}\}.$$

Jsou-li si rovny, máme Riemannův integrál funkce f přes J ; značení:

$$\int_J f(\mathbf{x}) d\mathbf{x} \text{ nebo prostě } \int_J f$$

Jiné značení:

$$\int_J f(x_1, \dots, x_n) dx_1, \dots, x_n$$

nebo

$$\int_J f(x_1, \dots, x_n) dx_1 dx_2 \cdots dx_n$$

Tvrzení: Riemannův integrál $\int_J f(\mathbf{x}) d\mathbf{x}$ existuje právě když $\forall \varepsilon > 0 \exists$ rozdělení P :

$$S_J(f, P) - s_J(f, P) < \varepsilon.$$

Důkaz: nerovnost dává

$$S_J(f, P) < \varepsilon + s_J(f, P)$$

a z toho máme

$$\underline{\int} \leq S_J(f, P) < \varepsilon + s_J(f, P) \leq \varepsilon + \underline{\int} \leq \varepsilon + \overline{\int};$$

kde ε může být libovolně malé.

9.2 Tvrzení o existenci Riemannova integrálu

Riemannův integrál $\int_J f(\mathbf{x}) d\mathbf{x}$ existuje právě když $\forall \epsilon > 0$ existuje rozdělení P takové, že

$$S_J(f, P) - s_J(f, P) < \epsilon$$

Důkaz: Nerovnost dává

$$S_J(f, P) < \epsilon + s_J(f, P)$$

z toho dostaneme

$$\overline{\int} \leq S_J(f, P) \leq \epsilon + s_J(f, P) \leq \epsilon + \underline{\int} \leq \epsilon + \overline{\int}$$

pro libovolně malé ϵ

9.3 Věta: Každá spojitá funkce na n -rozměrném kompaktním intervalu má Riemannův integrál

Každá spojitá funkce $f : J \rightarrow \mathbb{R}$ na n -rozměrném kompaktním intervalu má Riemannův integrál $\int_J f$.

Důkaz: V $\mathbb{E}_n$ budeme používat vzdálenost σ definovanou předpisem

$$\sigma(\mathbf{x}, \mathbf{y}) = \max_i |x_i - y_i|$$

Jelikož je f stejnoměrně spojitá, můžeme pro $\epsilon > 0$ zvolit $\delta > 0$ takové, že

$$\sigma(\mathbf{x}, \mathbf{y}) < \delta \Rightarrow |f(\mathbf{x}) - f(\mathbf{y})| < \frac{\epsilon}{\text{vol}(J)}$$

Připomeňme si jemnost $\mu(P)$. Je-li $\mu(P) < \delta$ je $\text{diam}(B) < \delta$ pro všechny $B \in \mathcal{B}(P)$ a tedy

$$\begin{aligned} M(f, B) - m(f, B) &= \sup\{f(\mathbf{x}) | \mathbf{x} \in B\} - \inf\{f(\mathbf{x}) | \mathbf{x} \in B\} \leq \\ &\leq \sup\{|f(\mathbf{x}) - f(\mathbf{y})| : \mathbf{x}, \mathbf{y} \in B\} = \frac{\epsilon}{\text{vol}(J)} \end{aligned}$$

takže

$$\begin{aligned} S(f, P) - s(f, P) &= \sum \{(M(f, B) - m(f, B)) \cdot \text{vol}(B) | B \in \mathcal{B}(P)\} \leq \\ &\leq \frac{\epsilon}{\text{vol}(J)} \sum \{\text{vol}(B) | B \in \mathcal{B}(P)\} = \frac{\epsilon}{\text{vol}(J)} \text{vol}(J) = \epsilon \end{aligned}$$

9.4 Fubiniova věta

Vezměme součin $J = J' \times J'' \subseteq \mathbb{E}_{m+n}$ intervalů $J' \subseteq \mathbb{E}_m$, $J'' \subseteq \mathbb{E}_n$. Nechť existuje

$$\int_J f(\mathbf{x}, \mathbf{y}) d\mathbf{x}\mathbf{y}$$

a nechť pro každé $\mathbf{x} \in J'$, resp. $\mathbf{y} \in J''$, existuje

$$\int_{J'} f(\mathbf{x}, \mathbf{y}) d\mathbf{x} \quad \text{resp.} \quad \int_{J''} f(\mathbf{x}, \mathbf{y}) d\mathbf{y}$$

Potom je

$$\int_J f(\mathbf{x}, \mathbf{y}) d\mathbf{x}\mathbf{y} = \int_{J'} \left(\int_{J''} f(\mathbf{x}, \mathbf{y}) d\mathbf{y} \right) d\mathbf{x} = \int_{J''} \left(\int_{J'} f(\mathbf{x}, \mathbf{y}) d\mathbf{x} \right) d\mathbf{y}$$

Tedy ve dvou proměnných

$$\int_J f = \int_{a_1}^{b_1} \left(\int_{a_2}^{b_2} f(x, y) dy \right) dx$$

ve třech proměnných

$$\int_J f = \int_{a_1}^{b_1} \left(\int_{a_2}^{b_2} \left(\int_{a_3}^{b_3} f(x_1, x_2, x_3) dx_3 \right) dx_2 \right) dx_1$$

a obecně

$$\int_J f = \int_{a_1}^{b_1} \left(\int_{a_2}^{b_2} \left(\dots \left(\int_{a_n}^{b_n} f(x_1, x_2, \dots, x_n) dx_n \right) \dots \right) dx_2 \right) dx_1$$

Důkaz: Položme

$$F(\mathbf{x}) = \int_{J''} f(\mathbf{x}, \mathbf{y}) d\mathbf{y}$$

Dokážeme, že $\int_{J'} F$ existuje a že

$$\int_J f = \int_{J'} F$$

Zvolme rozdělení P intervalu J tak, aby

$$\int f - \epsilon \leq s(f, P) \leq S(f, P) \leq \int f + \epsilon$$

Toto rozdělení je tvořeno rozděleními P' intervalu J' a P'' intervalu J'' . Máme

$$\mathcal{B}(P) = \{B' \times B'' \mid B' \in \mathcal{B}(P'), B'' \in \mathcal{B}(P'')\}$$

a každá cihla P se objeví jako právě jedno $B' \times B''$. Potom je

$$F(\mathbf{x}) \leq \sum_{B'' \in \mathcal{B}(P'')} \max_{\mathbf{y} \in B''} f(\mathbf{x}, \mathbf{y}) \cdot \text{vol} B''$$

a tedy

$$\begin{aligned} S(F, P') &\leq \sum_{B' \in \mathcal{B}(P')} \max_{\mathbf{x} \in B'} \left(\sum_{B'' \in \mathcal{B}} (P'') \max_{\mathbf{y} \in B''} f(\mathbf{x}, \mathbf{y}) \cdot \text{vol}(B'') \right) \cdot \text{vol}(B') \leq \\ &\leq \sum_{B' \in \mathcal{B}(P')} \sum_{B'' \in \mathcal{B}(P'')} \max_{(\mathbf{x}, \mathbf{y}) \in B' \times B''} f(\mathbf{x}, \mathbf{y}) \cdot \text{vol}(B'') \cdot \text{vol}(B') \leq \\ &\leq \sum_{B' \times B'' \in \mathcal{B}(P)} \max_{\mathbf{z} \in B' \times B''} f(\mathbf{z}) \cdot \text{vol}(B' \times B'') = \\ &= S(f, P) \end{aligned}$$

a podobně

$$s(f, P) \leq s(F, P')$$

Máme tedy

$$\int_J f - \epsilon \leq s(F, P') \leq \int_{J'} F \leq S(F, P) \leq \int_J f + \epsilon$$

a $\int_{J'} F$ je roven $\int_J f$.

9.5 Lebesgueův integrál

Riemannův integrál je intuitivně velmi uspokojivý a počítá to, co chceme, pokud tedy funguje. Jeho užití má ale několik problémů:

- Nemusí existovat i pro některé přirozeně definované funkce, nebo přinejmenším není snadno vidět, zda existuje.
- Nemůžeme provádět užitečné operace (limity, derivování) dost univerzálně.

Lebesgueův integrál je rozšíření Riemannova integrálu, kde můžeme dělat prakticky cokoli, za snadno zapamatelných podmínek. Několik Lebesgueovských pravidel:

1. Je-li interval a Riemannův integrál $\int_J f$ existuje, shoduje se s Lebesgueovým.
2. Pokud $\int_{D_n} f$ existuje pro $n = 1, 2, \dots$, existuje i

$$\int_{\bigcup D_n} f$$

3. Pokud $\int_D f_n$ existuje a posloupnost $(f_n)_n$ je monotónní, platí

$$\int_D \lim_n f_n = \lim_n \int_D f_n$$

4. Pokud $\int_D f_n$ existuje a $|f_n| \leq g$ pro nějaké g pro které existuje $\int_D g$, platí

$$\int_D \lim_n f_n = \lim_n \int_D f_n$$

5. Je-li D omezená, $|f_n(x)| \leq C$ a $\int_D f_n$ existují, platí

$$\int_D \lim_n f_n = \lim_n \int_D f_n$$

6. Buď U okolí bodu t_0 a g takové, že existují $\int_D g$ a $\int_D f(t, x) dx$ a $\forall t \in U \setminus \{t_0\} : |f(t, x)| \leq g(x)$ (potom

$$\int_D f(t_0, x) dx = \lim_{t \rightarrow t_0} \int_D f(t, x) dx$$

7. Jestliže pro integrovatelnou g platí

$$\left| \frac{\partial f(t, x)}{\partial t} \right| \leq g(x)$$

a v nějakém okolí U bodu t_0 všechno dává smysl(?), potom platí

$$\int_D \frac{\partial f(t_0, -)}{\partial t} = \frac{d}{dt} \int_D f(t_0, -)$$

9.6 Tietzeova věta

Buď Y uzavřený podprostor metrického prostoru X . Potom můžeme každou spojitou reálnou funkci f na Y takovou, že $\forall x \in Y : a \leq f(x) \leq b$ rozšířit na stejně omezenou spojitou funkci g na X .

The End